

بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان اصفهان

حسام الدین غلامی^{۱*}، احسان قلی فر^۲، جواد قاسمی^۳ و مسیب بقایی^۴
۱، ۳، دانشجویان دکتری آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، ۲، ۴، دانشجویان دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس (تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۶ - تاریخ تصویب: ۹۱/۸/۳)

چکیده

یکی از اهداف شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی، ایجاد اشتغال برای دانش-آموختگان رشته‌های کشاورزی است اما بسیاری از این شرکت‌ها بدون فعالیت‌های کارآفرینانه قادر به حیات اقتصادی و حفظ اشتغال اعضای خود نخواهند بود. لذا این پژوهش با هدف کلی بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان اصفهان انجام گرفت. از نظر روش پژوهش، این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی - همبستگی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش، کلیه اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی استان اصفهان بودند ($N=500$). با بهره‌گیری از فرمول کوکران حجم نمونه ۱۰۲ نفر، تعیین شد. به منظور دستیابی به نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری دو مرحله‌ای بهره گرفته شد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی آن بوسیله متخصصان تأیید شد. برای تعیین میزان پایایی پرسشنامه پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس اصلی پرسشنامه ($\alpha = 0.87$)؛ نشان دهنده پایایی آن بود. اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه پاسخگویان نشان داد که متغیرهای مهارت‌های تصمیم‌گیری، مهارت‌های بازاریابی، مهارت‌های پیش‌بینی و برنامه‌ریزی، مهارت‌های ارتباطی و تسهیل اخذ وام؛ بالاترین اولویت را برای توسعه کارآفرینی در این شرکت‌ها دارا هستند. بر اساس نتایج تحلیل عاملی، هفت عامل مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های اساسی کسب و کار، عوامل زیرساختی، مهارت‌های تدوین طرح کسب و کار، مهارت‌های عملی، راهکارهای آموزشی و راهکارهای فرهنگی در مجموع ۷۳/۶۵۱ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی، کارآفرینی، دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی.

ویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌آید و نهایتاً از طریق ایجاد اشتغال، نوآوری و رقابت‌پذیری منجر به توسعه اقتصادی می‌شود (Verheul, 2004)؛ در بخش کشاورزی نیز همانند دیگر بخش‌ها، توسعه کارآفرینی به مثابه فراهم کردن سوخت جهت پایداری مزیت رقابتی است آن هم در شرایط دنیای متغیر و بویژه محیط کسب و کار متغیر و غیر قابل پیش بینی امروز، راه‌های خلاقانه و نوآورانه جهت تداوم و رشد کسب و کار لازم است (Hoseini & Eskandari, 2006). علاوه بر این با توجه به حمایت وزارت‌خانه جهاد کشاورزی برای تأسیس این شرکت‌ها ممکن است بسیاری از این شرکت‌ها بدون آمادگی و برنامه قبلی اعضا و صرفاً برای فرار از فشار بیکاری تأسیس شده باشند. که همه این موارد ضرورت توجه به راهکارهای گسترش فعالیت‌های کارآفرینی را بیش از پیش توجیه می‌کند.

با توجه به نوپا بودن این شرکت‌ها تحقیقات کمی درباره آنها انجام شده است که از آن جمله می‌توان به بررسی عملکرد شرکت‌های خصوصی ترویج در استان همدان از دیدگاه کشاورزان، دست اندرکاران ترویج دولتی و کارشناسان شرکت‌های خصوصی (Bahrami et al., 2007)؛ بررسی پی‌آمدها، موانع، و امکان‌سنجی خصوصی‌سازی ترویج کشاورزی در استان اصفهان از دیدگاه کارشناسان (DinPanah et al., 2009)؛ بررسی برداشت دست اندرکاران ترویج درباره عوامل مؤثر بر کارایی شرکت‌های خدمات مشاوره کشاورزی در ایران (Rasouliazar et al., 2011)؛ بررسی عوامل مؤثر بر ارزشیابی اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی درباره کارایی این شرکت‌ها (Hashemi & Hedjazi, 2011) اشاره کرد.

در رابطه با کارآفرینی نتایج تحقیق Morad Nezhadi et al. (2007) نشان داد که محیط اقتصادی، ویژگی‌های روانشناختی، پویایی محیط، دسترسی به منابع و علاقه به کشاورزی بر توسعه کارآفرینی در واحدهای تولیدی گلخانه‌ای مؤثر بوده‌اند.

نتایج تحقیق Poratashi & Mokhtarniya (2009) با عنوان عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی نشان داد که از دیدگاه اعضای هیأت علمی، مهمترین متغیرهای مؤثر بر کارآفرینی دانش‌آموختگان کشاورزی به ترتیب عبارت از داشتن انگیزه کافی،

خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی با سه هدف: افزایش دسترسی به مشاوره و اطلاعات مناسب برای تولید کنندگان و بهره برداران، ایجاد فرصت برای خوداشتغالی دانش‌آموختگان کشاورزی در بخش کشاورزی و فعالیتهای وابسته و افزایش مشارکت کشاورزان در برنامه‌ریزی و اجرای فعالیتهای ترویجی شده است (Hashemi & Hedjazi, 2011). در کنار رشد آموزش عالی کشاورزی، چالش‌هایی مانند کوچک سازی دولت باعث کاهش استخدام دولتی یعنی مرکز سنتی جذب دانش‌آموختگان کشاورزی شده است. آمارها بیانگر این است که علیرغم اینکه دانشجویان این بخش ۱۹/۹ درصد از جمعیت دانشجویی کشور را تشکیل می‌دهند سهم ۴۷ درصدی در استخدام دارند (Hosseini et al., 2008). به نظر می‌رسد ایجاد شبکه خدمات مشاوره‌ای، و فنی خصوصی توانسته است زمینه ورود تعداد قابل توجهی از دانش‌آموختگان به عرصه را فراهم کند، افرادی که به نظر می‌رسد تا پیش از این در حرفه‌های غیر مرتبط با کشاورزی مشغول به کار می‌شدند اما این اشتغال بنا به دلایلی همراه با چالش‌هایی همراه است یا حداقل برای پایداری و بهبود آن بایستی مسایلی را مد نظر قرار داد، که از جمله آنها فقدان تجربه دانش‌آموختگان کشاورزی در بدو ورود به بازار کار (Mirshekari, 2006)، عدم تطبیق آموزش‌های عالی و از جمله آموزش عالی کشاورزی با نیازهای شغلی (Yaghobi et al., 2006)، عدم ارتباط دانشکده‌های کشاورزی با بخش‌های اجرایی (Yaghobi et al., 2006) و شاید مهم‌تر از همه عدم وجود محتوای روشنی درباره خوداشتغالی و کارآفرینی در برنامه درسی آموزش عالی کشاورزی ایران (Hosseini et al., 2008) ضرورت توجه به کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی را گوشزد می‌کند. از طرفی درون‌داده‌های لازم جهت توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی و کشاورزی سخت‌تر یافت می‌شود (Hoseini & Eskandari, 2006) که این خود نیاز به کارآفرینان زبده‌تر برای کار در بخش کشاورزی را نشان می‌دهد. با توجه به اهمیت خاصی که امروزه در اکثر کشورها به کارآفرینی و کارآفرینان داده می‌شود؛ تقویت کارآفرینی و ایجاد بستر مناسب برای توسعه آن از ابزارهای پیشرفت اقتصادی کشورها و به

مشغول در شرکت های تجارت بذرهای کشاورزی در کشور هند عوامل مؤثر بر فرآیند کارآفرینی و موفقیت این شرکت ها را در تجربه کارآفرینان، حمایت مالی و سیاسی دولت، تشکیل تیم کارآفرینی با توجه به دانش، مهارت و روحیه اعضا، انتخاب مدیران مجرب با توانایی های بالا در مهارت های ارتباطی، بازاریابی و برنامه ریزی، به روز نگه داشتن مهارت های شغلی در زمینه تجارت بذر، شرکت اعضا در کارگاه ها و دوره های آموزشی برگزار شده و ارتباط شرکت با افراد کارآفرین و مراکز کارآفرینی عنوان کرده اند.

Samwel (2010)، آموزش کارآفرینی را یکی از راهکارهای مهم جهت اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی عنوان کرد در این رابطه Yar Hamidi et al. (2008) نیز هدف از آموزش کارآفرینی در دانشگاه ها را کمک به افزایش خلاقیت دانشجویان برای راه اندازی واحدهای کسب و کار پس از دانش آموختگان دانستند که برای رسیدن به این هدف، میزان آگاهی دانشجویان از رشته های مختلف مدیریت مانند بازاریابی، بودجه بندی، امور مالی، برنامه ریزی و مدیریت ریسک از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است. همچنین نتایج نشان داد که برگزاری کارگاه و سمینارها و دوره های آموزشی و برگزاری نمایشگاه و دوره های آموزشی از راه دور برای به روز کردن اطلاعات و مهارت های دانش آموختگان و موفقیت واحدهای کسب و کار راه اندازی شده نقش مثبت و مؤثری دارد.

بنابراین راهکارهای توسعه کارآفرینی در شرکت های خدمات مشاوره ای، فنی و مهندسی کشاورزی را می توان در پنج دسته راهکارهای مرتبط با مهارت های مدیریتی، مهارت های تدوین طرح کسب و کار، مهارت های عملی، آموزشی و پژوهشی، فنی - زیرساختی و فرهنگی خلاصه کرد. همچنین با توجه به سابقه به نسبت کم این شرکت ها در استان اصفهان به نظر می رسد در رابطه با موضوع کارآفرینی در این شرکت ها پژوهش های به نسبت کمی انجام شده است، لذا هدف کلی تحقیق حاضر بررسی راهکارهای توسعه کارآفرینی در شرکت های خدمات مشاوره ای، فنی و مهندسی استان اصفهان می باشد و اهداف اختصاصی زیر در این تحقیق مدنظر بوده است:

اولویت بندی راهکارهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه

خلاقیت، نوآوری و تأمین مالی بودند. همچنین نتایج تحلیل عاملی ۴ عامل روانشناختی، خدمات حمایتی، تحصیلی و مهارت کسب و کار به عنوان عوامل مؤثر بر کارآفرینی دانش آموختگان کشاورزی شناسایی شدند.

همچنین وجود ویژگی های کارآفرینانه در اعضا، میزان شرکت در دوره های آموزشی، رضایت از فعالیت های انجام گرفته در تعاونی، انجام فعالیت ها بصورت گروهی در تعاونی، آرایه خدمات و عوامل اقتصادی در تعاونی نقش مثبتی بر ترویج کارآفرینی در تعاونی های کشاورزی تهران داشته اند (Amedi & et al., 2009).

Anand Singh & Krishna (1994) در مطالعه خود در کشور هند به این نتیجه رسیدند که عوامل مؤثر در توسعه کارآفرینی بخش کشاورزی شامل آشنایی با مهارت های فنی شامل توانایی سازمان دهی، تکمیل کارها و وظایف و اداره فعالیت ها، مهارت های کارآفرینی شامل توانایی شناسایی فرصت ها، مشکلات و راه حل ها می باشد. Kuratko & et al. (1993) ایجاد یک کسب و کار کارآفرینانه را نتیجه عوامل سازمانی، ویژگی های فردی و فراهم بودن شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانسته اند.

Levenburg & Schwarz (2008) ارتقای فرهنگ کارآفرینی، ارتقای جایگاه شخصیت های کارآفرین، تأکید بر نوآوری های درونزاد در کارآفرینی و تشویق و تقویت مراکز کارآفرینی به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی را در گسترش سطح فعالیت های کارآفرینی دانش آموختگان دانشگاهی مؤثر دانسته اند.

Wang & Costello (2009) استفاده از تکنولوژی اطلاعات را در رشد کارآفرینی واحدهای کوچک کسب و کار مؤثر دانستند. آنها با تحقیق از ۲۱۳ شرکت به این نتیجه رسیدند که شرکت هایی که از مهارت های فناوری اطلاعاتی و ارتباطی بالایی برخوردارند، به علت برقراری ارتباطات قوی و به روز شدن با تغییرات فناوری در حال رشد از موفقیت بیشتری نسبت به شرکت هایی که در این زمینه مهارت کمتری داشتند، برخوردار بودند. همچنین شواهد و مدارک از مطالعات نشان می دهد که نوآوری در شرکت ها به شدت به کفایت منابع انسانی و دسترسی به منابع مالی وابسته است.

Kumar & Ali (2010) با تحقیقی از ۴۱ کارآفرین

اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی؛

شناسایی و تحلیل سهم هر یک از عوامل گسترش کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی؛

مقایسه دیدگاه پاسخگویان در شهرستان‌های مختلف در رابطه با راهکارهای گسترش کارآفرینی

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر، از لحاظ هدف تحقیق کاربردی، از نظر درجه نظارت و کنترل از نوع میدانی و به لحاظ تجزیه و تحلیل داده‌ها از نوع تحلیل‌های چند متغیره است. متغیر اصلی تحقیق «راهکارهای توسعه کارآفرینی» بود و در کنار آن برخی متغیرهای فردی و حرفه‌ای شامل سن، میزان تحصیلات، شهرستان، سابقه خدمت، سابقه خود اشتغالی، رشته تحصیلی و میزان آشنایی اعضا با اصول و مفاهیم کارآفرینی مورد بررسی قرار گرفت. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای محقق ساخته بر اساس مبانی نظری مستخرج از منابع کتابخانه‌ای و تجارب عینی بود. روایی با نظرخواهی از اساتید، متخصصان و انجام پیش‌آزمون از اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، (با استفاده از پرسشنامه اولیه، با ۳۰ نفر برای تخمین حجم نمونه) بررسی شده و اصلاحات لازم اعمال شد. به منظور تعیین پایایی مقیاس که به صورت طیف لیکرت طراحی شده بود (کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. پایایی مقیاس راهکارهای توسعه کارآفرینی (شامل ۳۵ گویه)، ۰/۸۷ تعیین گردید. جامعه آماری تحقیق شامل تمامی اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی در استان اصفهان بود (N=۵۰۰) که بر اساس فرمول کوکران، تعداد ۱۰۲ نفر از آنان برای انجام تحقیق انتخاب شدند. لازم به ذکر است که بر اساس آمار موجود در زمان انجام تحقیق حاضر (سال ۱۳۸۹) در حدود ۱۰۰ شرکت در سطح شهرستان‌های مختلف استان اصفهان بود. روش نمونه‌گیری تحقیق به صورت نمونه‌گیری دو مرحله‌ای بود، بدین ترتیب که با توجه به محدودیت‌های تحقیق و پراکندگی شرکت‌ها در سطح استان، ابتدا تعداد ۸ شهرستان از مجموع ۲۵ شهرستان استان اصفهان

انتخاب شدند. در مرحله بعد، با توجه به اینکه تعداد شرکت‌ها در ۸ شهرستان انتخاب شده متفاوت بود، از این رو، در این مرحله با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای (شهرستان‌ها به عنوان طبقات در نظر گرفته شد) با انتساب متناسب، تعداد مناسبی از نمونه‌ها به هر یک از شهرستان‌های مورد مطالعه اختصاص یافت. در وهله بعد، با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد پاسخگویان مورد نظر در هر یک از طبقات بصورت تصادفی انتخاب شده و سپس با مساعدت سازمان نظام مهندسی استان اصفهان و مدیریت کشاورزی شهرستان‌ها به گردآوری داده‌های مورد نیاز از طریق تکمیل پرسشنامه‌ها مبادرت به عمل آمد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصل از تحقیق از آماره‌های توصیفی نظیر فراوانی، درصد، میانگین و ضریب تغییرات و آماره‌های استنباطی مانند تحلیل عاملی و کروسکال والیس استفاده گردید.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

نتایج حاصل از تحقیق در رابطه با ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای نشان داد که مردان ۵۴/۷ درصد و زنان ۴۵/۳ از پاسخگویان را تشکیل می‌دادند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۸/۸ سال بود. بیشترین تعداد پاسخگویان از شهرستان اصفهان (۲۰/۶ درصد) بودند. سطح تحصیلات بیشتر اعضای شرکت‌ها (۹۴/۱ درصد)، لیسانس و بیشترین فراوانی از نظر رشته تحصیلی مربوط به رشته زراعت و اصلاح نباتات (۴۱/۲ درصد) بود. قبل از تأسیس شرکت‌ها ۴۲/۶ درصد اعضا سابقه خوداشتغالی داشته‌اند و میزان آشنایی ۵۶/۹ درصد اعضا با اصول و مفاهیم کارآفرینی در سطح متوسط بوده است. همچنین میانگین سابقه شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، ۳/۰۹ سال بود.

اولویت بندی راهکارهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

در رابطه با اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه اعضای این شرکت‌ها، نتایج تحقیق در جدول (۱) نشان داد که گویه‌های مهارت‌های

تصمیم‌گیری، مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های تسهیل اخذ وام به ترتیب بالاترین اولویت‌ها را بازاریابی، مهارت‌های پیش‌بینی و برنامه‌ریزی و داشتند.

جدول ۱- اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کارآفرینی از دیدگاه اعضای شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی

اولویت	راهکارهای توسعه کارآفرینی	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	بهبود مهارت‌های تصمیم‌گیری در بین اعضای شرکت‌ها	۴/۲۱	۰/۷۲۵	۰/۱۷۲
۲	ارتقاء مهارت‌های ارتباطی اعضای شرکت‌ها	۴/۳۷	۰/۷۷۱	۰/۱۷۶
۳	بهبود مهارت‌های بازاریابی اعضای شرکت‌ها	۴/۰۸	۰/۷۴۵	۰/۱۸۷
۴	بهبود مهارت‌های پیش‌بینی و برنامه‌ریزی در بین اعضای شرکت‌ها	۳/۹۷	۰/۷۶۵	۰/۱۸۷
۵	تسهیل اخذ وام	۴/۰۱	۰/۷۸۵	۰/۱۹۵
۶	ارتقاء مهارت‌های بودجه‌بندی در بین اعضای شرکت‌ها	۴/۱۱	۰/۸۲۳	۰/۲۰۰
۷	ارتقاء مدیریت بازاریابی اعضای شرکت‌ها	۴/۰۸	۰/۸۳۳	۰/۲۰۴
۸	افزایش مهارت‌های حسابداری اعضای شرکت‌ها	۳/۹۴	۰/۸۲۷	۰/۲۰۹
۹	افزایش مهارت‌های حل مسئله اعضای شرکت‌ها	۴/۰۷	۰/۸۶۳	۰/۲۱۲
۱۰	افزایش دانش و مهارت تدوین طرح کسب و کار	۴/۱۴	۰/۸۸۴	۰/۲۱۳
۱۱	برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه سبک‌ها و مهارت‌های کارآفرینانه	۳/۹۲	۰/۸۴۶	۰/۲۱۵
۱۲	بهبود دانش و مهارت انجام امکان‌سنجی اقتصادی	۴/۱۰	۰/۸۸۹	۰/۲۱۶
۱۳	ارتقای زیرساخت‌های فناوری	۳/۷۳	۰/۸۱۵	۰/۲۱۸
۱۴	آموزش مهارت‌های عملی	۳/۸۲	۰/۸۴۹	۰/۲۲۲
۱۵	ارتقاء مهارت‌های تأسیس کسب و کارهای کوچک	۳/۸۸	۰/۸۷۱	۰/۲۲۴
۱۶	ارتقاء توانایی انجام امکان‌سنجی فنی	۴/۱۳	۰/۹۳۱	۰/۲۲۵
۱۷	ایجاد مراکز تحقیق و توسعه در زمینه کارآفرینی	۳/۸۹	۰/۸۸۲	۰/۲۲۶
۱۸	به روز نگهداشتن مهارت‌های شغلی	۳/۸۵	۰/۸۷۶	۰/۲۲۷
۱۹	تاکید بر سواد اطلاعاتی در زمینه کارآفرینی	۳/۷۶	۰/۸۶۶	۰/۲۳۰
۲۰	ارتقای جایگاه شخصیت‌های کارآفرین	۳/۶۸	۰/۸۵۱	۰/۲۳۱
۲۱	دانش کافی در زمینه شغلی	۳/۹۱	۰/۹۰۷	۰/۲۳۱
۲۲	ارتقاء مهارت و دانش مدیریت ریسک در بین اعضای شرکت‌ها	۳/۹۶	۰/۹۷۹	۰/۲۴۷
۲۳	ارتقای فرهنگ کارآفرینی	۳/۷۱	۰/۹۵۷	۰/۲۵۷
۲۴	برگزاری کارگاه‌های آموزش کارآفرینی	۳/۵۸	۰/۹۳۰	۰/۲۵۹
۲۵	ارتباط شرکت یا اعضا با مراکز کارآفرینی	۳/۵۴	۰/۹۳۳	۰/۲۶۳
۲۶	بهره‌گیری از ابزارهای الکترونیکی و فناوری‌های اطلاعاتی در زمینه کارآفرینی	۳/۶۱	۰/۹۵۶	۰/۲۶۴
۲۷	گذاردن دوره‌های مهارتی کوتاه مدت در زمینه شغلی	۳/۵۲	۰/۹۳۷	۰/۲۶۶
۲۸	آشنایی با منابع کسب ایده	۳/۵۵	۰/۹۵۱	۰/۲۶۷
۲۹	برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۳/۶۰	۰/۹۶۴	۰/۲۶۷
۳۰	برگزاری نمایشگاه‌های مختلف با موضوع کارآفرینی به منظور معرفی کارآفرینان نمونه	۳/۳۶	۰/۹۰۱	۰/۲۶۸
۳۱	برگزاری سمینارها و نشست‌های کارآفرینی به منظور تغییر دانش و معرفت افراد	۳/۶۴	۰/۹۹۳	۰/۲۷۲
۳۲	تشکیل و تقویت مراکز کارآفرینی به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی	۳/۴۰	۰/۹۵۳	۰/۲۸۰
۳۳	گردآوری و توسعه منابع اطلاعاتی در زمینه کارآفرینی	۳/۴۵	۰/۹۷۵	۰/۲۸۲
۳۴	برگزاری دوره‌های آموزش از راه دور برای آموزش کارآفرینی	۳/۳۳	۰/۹۸۲	۰/۲۹۴
۳۵	بومی‌سازی و تاکید بر نوآوری‌های درون‌زاد در کارآفرینی	۳/۳۱	۰/۹۹۶	۰/۳۰۱

۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد

متغیرهای وارد شده برای تحلیل عاملی می‌باشد. به منظور دسته‌بندی عامل‌ها، از معیار مقدار ویژه استفاده گردیده است و عامل‌هایی مدنظر بوده است که مقدار ویژه آن‌ها از یک بزرگتر بوده است. عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آنها به شرح جدول (۲) می‌باشند. براساس یافته‌های حاصل از جدول (۲) عامل

تحلیل عاملی راهکارهای گسترش کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی براساس یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی راهکارهای گسترش کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، مقدار KMO برابر است با ۰/۸۲۵ و مقدار بارتلت آن ۱۸۶۸/۸۱۳، و در سطح معنی‌داری ۱ درصد قرار دارد که حاکی از مناسب بودن همبستگی

در عوامل با فرض واقع شدن متغیرهای با بارعاملی بزرگتر از ۵/۰، بعد از چرخش عاملها به روش وریماکس و نام گذاری عاملها به شرح جدول (۳) می باشد. پس از چرخش (وریماکس) ۵ متغیر به علت پایین بودن بارعاملی (کمتر از ۰/۵) و در نتیجه معنی دار نبودن همبستگی آنها با دیگر متغیرها، از تحلیل حذف گردیدند.

مهارت های مدیریتی با مقدار ویژه ۵/۰۶۵ تبیین کننده ۱۶/۸۸۲ واریانس کل می باشد. عامل مهارت های اساسی کسب و کار با مقدار ویژه ۴/۱۱۸، تبیین کننده ۱۳/۷۲۷ از واریانس کل می باشد. بطور کلی، هفت عامل فوق در مجموع ۷۳/۶۵۱ درصد کل واریانس را تبیین می نمایند که نشان از درصد بالای واریانس تبیین شده توسط این عاملها می باشد. وضعیت قرارگیری متغیرها

جدول ۲- عامل های استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آنها

عاملها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
مهارت های مدیریتی	۵/۰۶۵	۱۶/۸۸۲	۱۶/۸۸۲
مهارت های اساسی کسب و کار	۴/۱۱۸	۱۳/۷۲۷	۳۰/۶۰۸
عوامل زیرساختی	۳/۶۷۶	۱۲/۲۵۵	۴۲/۸۶۳
مهارت های تدوین طرح کسب و کار	۲/۷۴۴	۱۰/۰۱۹	۵۲/۸۸۲
مهارت های عملی	۲/۳۸۳	۹/۱۴۸	۶۲/۰۲۹
عوامل آموزشی	۱/۸۶۱	۶/۲۰۴	۶۸/۲۳۳
عوامل فرهنگی	۱/۶۲۵	۵/۴۱۸	۷۳/۶۵۱

جدول ۳- متغیرهای مربوط به هر یک از عاملها و میزان ضرایب بدست آمده از ماتریس دوران یافته

میزان ضرایب	متغیرها	نام عامل
۰/۸۷۳	بهبود مهارت های تصمیم گیری در بین اعضای شرکتها	مهارت های مدیریتی
۰/۷۰۱	ارتقاء مهارت های بودجه بندی در بین اعضای شرکتها	
۰/۷۴۵	بهبود مهارت های پیش بینی و برنامه ریزی در بین اعضای شرکتها	
۰/۶۶۴	ارتقاء مدیریت بازاریابی اعضای شرکتها	
۰/۵۴۳	افزایش مهارت های حل مسئله اعضای شرکتها	مهارت های اساسی کسب و کار
۰/۷۷۰	ارتقاء مهارت های ارتباطی اعضای شرکتها	
۰/۷۵۳	بهبود مهارت های بازاریابی اعضای شرکتها	
۰/۵۸۵	افزایش مهارت های حسابداری اعضای شرکتها	
۰/۶۷۸	تسهیل اخذ وام	عوامل زیرساختی
۰/۶۲۷	ایجاد مراکز تحقیق و توسعه در زمینه کارآفرینی	
۰/۶۶۰	ارتقای زیرساخت های فناوری	
۰/۵۵۹	گردآوری و توسعه منابع اطلاعاتی در زمینه کارآفرینی	
۰/۶۵۵	افزایش دانش و مهارت تدوین طرح کسب و کار	مهارت های تدوین طرح کسب و کار
۰/۵۸۵	بهبود دانش و مهارت انجام امکان سنجی اقتصادی	
۰/۶۷۵	ارتقاء توانایی انجام امکان سنجی فنی	
۰/۵۴۶	ارتقاء مهارت های تأسیس کسب و کارهای کوچک	
۰/۵۶۲	آموزش مهارت های عملی	مهارت های عملی
۰/۷۳۰	گذراندن دوره های مهارتی کوتاه مدت در زمینه شغلی	
۰/۷۳۴	دانش کافی در زمینه شغلی	
۰/۷۳۵	به روز نگهداشتن مهارت های شغلی	
۰/۶۳۰	برگزاری دوره های آموزشی در زمینه سبکها و مهارت های کارآفرینانه	عوامل آموزشی
۰/۷۹۳	برگزاری سمینارها و نشست های کارآفرینی به منظور تغییر دانش و معرفت افراد	
۰/۷۳۳	برگزاری دوره های آموزشی در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات	
۰/۸۳۱	برگزاری دوره های آموزش از راه دور برای آموزش کارآفرینی	
۰/۷۸۵	برگزاری نمایشگاه های مختلف با موضوع کارآفرینی به منظور معرفی کارآفرینان نمونه	عوامل فرهنگی
۰/۸۱۲	ارتباط شرکت یا اعضاء با مراکز کارآفرینی	
۰/۶۲۰	تشکیل و تقویت مراکز کارآفرینی به منظور ارتقای روحیه کارآفرینی	
۰/۸۲۱	ارتقای فرهنگ کارآفرینی	
۰/۶۹۲	ارتقای جایگاه شخصیت های کارآفرین	عوامل فرهنگی
۰/۵۵۴	بومی سازی و تاکید بر نوآوری های درونزاد در کارآفرینی	

آزمون مقایسه میانگین‌ها

به منظور مقایسه اهمیت عوامل استخراج شده در تحلیل عاملی راهکارهای گسترش کارآفرینی در شرکت‌های مورد بررسی، بین شهرستان‌های مورد مطالعه در این پژوهش از آزمون آماری کروسکال والیس استفاده شد. نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس در جدول (۴)، نشان داد که از دیدگاه پاسخگویان در رابطه با همه راهکارهای گسترش کارآفرینی بین شهرستان‌های مختلف تفاوت معنی‌داری در سطح ۱ درصد وجود دارد به غیر از راهکارهای آموزشی که تفاوت در سطح ۵ درصد است. میزان میانگین رتبه‌ای نشان دهنده اهمیتی است که هر کدام از عوامل، از نظر پاسخ‌گویان در شهرستان‌ها به طور نسبی دارا هستند. به عنوان مثال عوامل آموزشی از نظر پاسخ‌گویان شهرستان نجف‌آباد نسبت به دیگر شهرستان‌ها اهمیت بیشتری نسبت به سایر شهرستان‌های استان دارد که می‌تواند نشانگر اهمیت بیشتر این دسته راه‌حل‌ها برای بهبود کارآفرینی در شرکت‌های این شهرستان نسبت به دیگر شهرستان‌ها باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کارآفرینی می‌تواند از طرفی عاملی در جهت تثبیت و پایداری اشتغال دانش‌آموختگان عضو شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی شود و از سوی دیگر باعث ارایه بهتر خدمات فنی و مشاوره‌ای، و تجاری به کشاورزان از طریق این شرکت‌ها شود و زمینه توسعه بخش کشاورزی را فراهم آورده و مشکل تاریخی خلاء نیروهای متخصص در عرصه را علیرغم تعداد زیاد دانش‌آموختگان، برطرف کند.

میانگین سنی ۲۸/۸ سال، عدم سابقه خوداشتغالی، تجربه کم آنان و آشنایی در حد متوسط با اصول و مفاهیم کارآفرینی اغلب پاسخگویان؛ همه موید ضرورت پرداختن به مباحث کارآفرینی و کسب و کار در شرکت‌های مورد بررسی است. بویژه که با توجه به برنامه درسی موجود رشته‌های کشاورزی، آشنایی چندانی با کارآفرینی و کسب و کار ندارند.

بر اساس اولویت بندی صورت گرفته بوسیله اعضای درباره راهکارهای مختلف توسعه کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، گویه‌های مهارت‌های تصمیم‌گیری، مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های بازاریابی،

جدول ۴- مقایسه دیدگاه پاسخگویان در شهرستان‌های

متغیر	شهرستان	میانگین رتبه‌ای	آماره کای اسکویر	سطح معنی‌داری
عوامل آموزشی	اصفهان	۵۲	۱۴/۵۹۳	۰/۰۴۲
	شهرضا	۴۱/۹۱		
	نجف آباد	۷۱/۵۰		
	شاهین شهر	۳۱/۹۷		
	خوانسار	۵۹/۱۰		
عوامل فرهنگی	اصفهان	۵۴/۹۳	۱۹/۳۸۳	۰/۰۰۷
	شهرضا	۴۹/۴۴		
	نجف آباد	۷۱/۰۰		
	شاهین شهر	۲۸/۰۰		
	خوانسار	۴۹/۹۰		
مهارت‌های عملی	اصفهان	۵۴/۹۳	۴۰/۹۸۸	۰/۰۰۰
	شهرضا	۵۲/۹۸		
	نجف آباد	۸۳/۸۶		
	شاهین شهر	۲۴/۲۶		
	خوانسار	۵۳/۴۰		
مهارت‌های تدوین کسب و کار	اصفهان	۵۶/۶۰	۲۸/۱۰۹	۰/۰۰۰
	شهرضا	۴۷/۰۹		
	نجف آباد	۶۸/۸۶		
	شاهین شهر	۲۹/۱۳		
	خوانسار	۴۳/۰۰		
مهارت‌های مدیریتی	اصفهان	۴۹/۳۱	۳۵/۷۱۹	۰/۰۰۰
	شهرضا	۵۲/۱۸		
	نجف آباد	۷۸/۵۷		
	شاهین شهر	۳۸/۹۱		
	خوانسار	۳۹/۴۰		
مهارت‌های اساسی کسب و کار	اصفهان	۵۴/۶۸	۳۴/۵۹۱	۰/۰۰۰
	شهرضا	۵۳/۰۰		
	نجف آباد	۸۲/۹۳		
	شاهین شهر	۳۲/۷۵		
	خوانسار	۳۴/۹۰		
عوامل زیر ساختی	اصفهان	۵۷/۷۸	۲۰/۶۳۵	۰/۰۰۴
	شهرضا	۴۲/۵۰		
	نجف آباد	۷۳/۳۶		
	شاهین شهر	۲۸/۰۰		
	خوانسار	۵۰/۴۰		
	اصفهان	۴۸/۵۷		
	شهرضا	۵۵/۵۸		
	نجف آباد	۴۱/۱۷		
	شاهین شهر			
	خوانسار			

کسب و کار به عنوان یکی از ۴ عامل مؤثر بر کارآفرینی دانش آموختگان کشاورزی هماهنگ است. سومین عامل مهم یعنی راهکارهای زیر ساختی شامل: تسهیل اخذ وام، ایجاد مراکز تحقیق و توسعه در زمینه کارآفرینی، ارتقای زیرساخت‌های فناوری، گردآوری و توسعه منابع اطلاعاتی در زمینه کارآفرینی است که این عامل با عامل حمایتی در پژوهش (Moratashi & Mokhtarniya, 2009) هماهنگ است.

با توجه به اولویت بالای گویه‌های مرتبط با مهارت‌های عملی مدیریت و همچنین تبیین بیشترین واریانس بوسیله عامل راهکارهای مرتبط با مهارت‌های مدیریتی، برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه مدت درباره این موضوعات بویژه با تأکیدی کارآفرینانه در محتوای دوره‌ها می‌تواند از طرف سازمان نظام مهندسی استان اصفهان تا حدودی مشکلات شرکت‌ها را کاهش دهد. همچنین در بلند مدت گنجاندن موضوعات مدیریت کاربردی، چنانچه (Hoseini & Eskandari, 2006) نیز توصیه می‌کنند، در برنامه درسی دوره کارشناسی گرایش‌های مختلف کشاورزی می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد. همچنین استخدام یا عضوگیری از بین افرادی دارای مدارک تحصیلی از گرایش‌های مختلف رشته‌های مدیریت مانند مدیریت بازرگانی یا مدیریت اجرایی و MBA می‌تواند به تقویت تیم اعضای شرکت‌ها که از تمامی رشته‌های کشاورزی هستند، کمک کند.

تفاوت معنی‌دار دیدگاه پاسخگویان شهرستان‌های مختلف درباره راهکارهای گسترش کارآفرینی در شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی، نشان دهنده این است که راهکارهای ارائه شده در شهرستان‌های مختلف اهمیت نسبی متفاوتی دارد که این مسأله به خاطر تفاوت‌های بسیار بین شرایط حاکم بر شرکت‌های شهرستان‌های گوناگون است. این یافته نشان دهنده ضرورت توجه به ویژگی‌های متفاوت شهرستان‌های مختلف استان، در برنامه‌ریزی برای توسعه کارآفرینی در این شرکت‌ها است. در این راستا توصیه می‌گردد هر گونه برنامه‌ریزی در این زمینه با همکاری مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان و مشورت با شرکت‌ها، انجام گیرد تا تفاوت‌های منطقه‌ای در نیازهای مرتبط با کارآفرینی در شرکت‌ها لحاظ گردد.

مهارت‌های پیش‌بینی و برنامه‌ریزی و تسهیل اخذ وام به ترتیب اولویت بالاتری کسب کردند. که اولویت گویه تسهیل اخذ وام با نتایج تحقیقات، (Moradnezehadi et al., 2007)، (Poratashi & Mokhtarniya, 2009)، (Costello, 2009) و (Kumar & Ali, 2010) هماهنگ است. و اولویت چهار گویه‌ی دیگر با نتایج پژوهش (Kumar & Ali, 2010) هماهنگ است و (Yar Hamidi et al., 2008) نیز بر اهمیت آشنایی دانشجویان با موضوعاتی مانند بازاریابی و برنامه‌ریزی تأکید کرده است.

بر اساس نتایج تحلیل عاملی راهکارهای مختلف توسعه کارآفرینی در شرکت‌های مورد بحث، می‌توان گفت سه عامل راهکارهای مرتبط با مهارت‌های مدیریتی، راهکارهای مرتبط با مهارت‌های اساسی کسب و کار، راهکارهای زیرساختی اهمیت بیشتری در توسعه کارآفرینی در این شرکت‌ها دارند. راهکارهای مرتبط با مهارت‌های مدیریتی شامل مواردی مانند: مهارت‌های تصمیم‌گیری، مهارت‌های بودجه‌بندی، مهارت‌های پیش‌بینی و برنامه‌ریزی، مهارت‌های مدیریت بازاریابی و مهارت‌های حل مسأله است. تبیین بیشترین واریانس توسط این عامل چنانکه در اولویت‌بندی گویه‌ها نیز مطرح شد؛ نشان‌گر اهمیت مهارت‌های کاربردی مدیریتی است. که این مسأله با نتایج پژوهش (Kumar & Ali, 2010) مبنی بر تأثیر انتخاب مدیران مجرب با توانایی‌های بالا در مهارت‌های ارتباطی، بازاریابی و برنامه‌ریزی بر فرآیند کارآفرینی و موفقیت شرکت‌های تجارت بذرهای کشاورزی هماهنگ است. (Yar Hamidi et al., 2008) نیز هدف از آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها را کمک به افزایش خلاقیت دانشجویان برای راه‌اندازی واحدهای کسب و کار پس از دانش‌آموختگی دانستند که برای رسیدن به این هدف، میزان آگاهی دانشجویان از رشته‌های مختلف مدیریت مانند بازاریابی، بودجه‌بندی، امور مالی، برنامه‌ریزی و مدیریت ریسک از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. راهکارهای مربوط به مهارت‌های اساسی کسب و کار که دومین عامل از نظر درصد تبیین واریانس بود شامل: مهارت‌های حسابداری، مهارت‌های بازاریابی، مهارت‌های ارتباطی بود. که این نتیجه با یافته‌های (Poratashi & Mokhtarniya, 2009) مبنی بر استخراج عامل مهارت

REFERENCES

1. Amedi, A., Malek Mohhamadi, A., & Hoseyniniya, Gh. (2009). Regression analysis of factors promoting entrepreneurship in agricultural cooperatives Tehran. 20(210): 17-34.
2. Anand Singh, K. & Krishna, K. V. S. M. (1994), Agricultural entrepreneurship: the concept and evidence. *Journal of Entrepreneurship*. 3 (1): 10-15.
3. Bahrami, A., Pezeshki Rad, GH., Shabanali Fami, H., & Mahmoodi, M. (2007). A study on the performance of private extension Agencies from the viewpoints of the Public/Private stakeholders and Rural Beneficiaries in Hamadan province. *Journal of Agricultural Science and Technology*. 21 (1): 23-31.
4. Hashemi, S.M & Hedjazi, Y. (2011). Factors affecting members evaluation of agri-business ventures effectiveness. *Evaluation and Program Planning*. 34 (1): 51-59.
5. Hoseini, S.M & Eskandari, F. (2006). The role of agricultural education in entrepreneurship development in the agricultural sector of Iran. Tehran: *National Conference on Agricultural Education*. November, 2006.
6. Hosseini, M., Kalantari, K & Eskandari, F. (2008). The role of Iranian higher education system on entrepreneurial success of its graduates: some policy implications for entrepreneurship education. *American Eurasian Journal*: 3(3), 394-402.
7. Kumar, S & Ali, J. (2010). Indian agri-seed industry: Understanding the entrepreneurial process. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 17 (3): 455-474.
8. Kuratko, D. F., J. S. Hornsby, D. W. Naffziger, & R.V. Montagno. (1993). Implementing entrepreneurial thinking in established organizations. *Journal of Business Venturing*, 12 (2): 147-160.
9. Levenburg, N and Schwarz, T. (2008). Entrepreneurial Orientation among the Youth of India the Impact of Culture, Education and Environment. *The Journal of Entrepreneurship*. 17 (1): 15-35.
10. Mirshekari, A. (2006). The role of higher education on entrepreneurship development in agriculture. Tehran: *National Conference on Agricultural Education*. November, 2006. (In Farsi)
11. Moradnezhad, H., Irvani, H., Shabanali Fami, H., Hoseini, S.M., & Kafi, M. (2007). Analysis of structures affecting entrepreneurship development in greenhouse production units in Iran. *Journal of Agricultural Sciences*. 38 (2): 219-226. (In Farsi??)
12. Oladiyan, M., Seyf Naraghi, M., Naderi, A., & shariatmadari, A. (2010). Effective entrepreneurship development from the perspective of Tehran University Graduates and Entrepreneurs and managers in Tehran in order to provide a model curriculum for undergraduate science education (Trends in educational planning and management). New ideas in the *Journal of Educational Sciences*. 5 (2): 81-103.
13. Poratashi, M., & Mokhtarniya. (2009). Effective agricultural entrepreneurship graduates of the College of Agriculture and Natural Resources, Tehran University faculty members' viewpoints. *Journal of Agricultural and Development Economics Research of Iran*. 40 (2): 115-122.
14. Rasouliazar1, S., Hosseini, S.M., Farajollah Hosseini, S.J & Mirdamadi, S.M. (2011). The Investigation perception of Agricultural Extension Agents about affective factors on effectiveness of Agricultural Advisory Services Companies in Iran. *Journal of American Science*. 7(2): 445-451.
15. Samwel, E. (2010). Entrepreneurship education: a review of its objective, teacher method, and impact indicators. *Education & Training*. 52 (3): 20 – 47.
16. Verheul, I. (2004). An eclectic theory of entrepreneurship. *Tinbergen Institute Discussion Paper*. Indianapolis: Institute for Development Strategies, Indiana University.
17. Wang, Y & Costello, P. (2009). An investigation into innovations in SMEs: Evidence from the West Midlands, UK. *The Journal of Entrepreneurship*. 18(1): 65-93.
18. Yaghobi, J., Salmanzadeh, S., Safa, L., & Khoshnodifard, Z. (2006). Problems of agricultural higher education in Iran and guidelines to improve the final year agricultural students: (Case study university of Zanjan). Tehran: *National Conference on Agricultural Education*, November, 2006.
19. Yar Hamidi, D., Wenberg, K and Berglund, H. (2008). Creativity in entrepreneurship education. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 15(2): 304-320.